

Јелена МАРИЋЕВИЋ БАЛАЋ
„РАСАД“ ТИХОМИРА ОСТОЈИЋА

Филозофски факултет,
Нови Сад

(Тихомир Остојић, *Пишња српске књижевности XVIII и XIX века*, приредила Милица Ђуковић, Банатски културни центар, Ново Милошево 2018, 424 стр.)

О српској књижевности 18. столећа на годишњем нивоу не објави се више од две до три књиге или периодичне публикације. Прегалаштво на пољу књижевне историографије, али и на плану тумачења књижевних текстова старијих периода српске књижевности, осим када је реч о Задужбини „Доситеј Обрадовић“ у Београду и Друштву за проучавање 18. века у Новом Саду, посве је занемарљиво. Стога је све што се уради на овом плану драгоцено и заслужује посебну пажњу. Не треба, наиме, пренебрегнути чињеницу да научно бављење српском књижевношћу 18. века захтева познавање не само извора и грађе, већ и свега што је у овој области истражено и урађено током више од двеста година. У том смислу, проучаваоци морају синтетизовати научне доприносе најважнијих књижевних историчара и на тој платформи градити и/или гранати даља истраживања.

Књига *Пишња српске књижевности XVIII и XIX века* такве је врсте. Чине је релевантни прилози Тихомира Остојића који нису нашли место у његовим књигама. Савременик Јована Скерлића и Богдана Поповића, Тихомир Остојић, завређује безмало онолику пажњу колико и двојица познати(ји)х књижевних критичара и историчара прве половине 20. века. Са Скерлићем Остојића повезује интересовање за српску књижевност 18. и 19. века, док са Поповићем дели интересовање за књижевне часописе и њихову друштвену улогу код Срба. Скерлић је, наиме, написао *Српску књижевност у XVIII веку* (1909) и *Историју нове српске књижевности* (1912), а Остојић *Српску књижевност од Велике сеобе до Доситеја* (1905) и *Историју српске књижевности* (1910/1923). Дајући преглед српске периодике од њених почетака, он је први утемељено и компетентно коментаришао идеје и прегнућа Богдана Поповића као уредника *Српској књижевној гласника*. Ако је за Скерлића карактеристичан синтетички приступ књижевним проблемима, а за Поповића аналитички („ред по ред“), за Остојића се може рећи да повезује оба ова приступа. Осим тога, Остојић је делом заслужан и за утемељивање данашњег канона српске књижевности, што се добро види на примеру његових текстова о Орфелину, Доситеју, српском грађанском песништву, Вуку, Стерији, Његошу, Радичевићу, и Змају.

Остојићеви прилози добијају на значају не само када се упореде с радом његових савременика него и наредних генерација научника, као што су, рецимо, Мита Костић, Боривоје Маринковић и Милорад Павић. Корени методолошких и аналитичких поступака потоњих генерација боље се сагледавају када се има у виду шири поглед на темеље које је поставио Тихомир Остојић, а који су до публиковања ове књиге били видљиви само у његовим монографијама. Стога је пажљивим одабиром чланака из периодике (*Лейхойиса Мајишце српске, Календара Мајишце српске, Рада и именика Мајишце српске, Сйражилова, Браника, Трјовачких новина, Српској књижевној гласника, Позоришйа, Дела, Бранковој кола, Босанске виле, Кола, Сокола, Срдобрана, Новој Срдобрана, Савременика, Српскохрвајској алманаха, Јужнословенској филолоја*) битно допринето ширењу слике о опсегу Остојићевог размишљања и писања. Минуциозан рад, оштро критичко око и интересовање за српско грађанско песништво Боривоја Маринковића као да је имало претходника и учитеља у Остојићевом бритком самеравању и вредновању туђих доприноса темама којима се и сам бавио. Такав је, рецимо, Остојићев приказ књиге *Досийије Обрадовић* (1900) Андре Гавриловића: „Није ова књига ни за кога. Њу је израдила болесна тежња да се пошто-пото стече глас научника, њу је начинила страст за фабрицирањем дебелих књига. (...) Већу би корист био учинио г. А. Г. нашој књижевности да је просто превео књигу К. Радченка и погдешто допунио“ (398). Као књижевни историчар остварен у домену научних синтеза и Павић је имао је свог методолошког претходника у Остојићу, који је увео појам барока у српску науку, померио периодизацијски фокус и на 17. век (Велику сеобу) и умео да представи суштину научног доприноса неке публикације у само неколико реченица: „Према истраживању г. Перовића Доситеј се највише наслањао од немачких педагога на Фридриха Великог, Базедова и Целикофера, од педагога других народа пре свега на Монтења и Лока. Непосредан утицај Русоа није могао да потврди“ (401).

Две студије о Доситеју (Гавриловићева и Перовићева) које се налазе у четвртном одељку књиге *Пишња српске књижевности XVIII и XIX века*, а које Остојић приказује, сведоче, поред осталог, о његовом интензивном интересовању за Доситеја Обрадовића, будући да је пријавио 1907. године „на наговор Ватрослава Јагића (...) Универзитету у Бечу, дисертацију о Доситеју“ (9). Његова дисертација је трећа по реду код нас, након Шевићеве (Лајпциг 1888) и Перовићеве (Цирих 1906) и, према речима Милице Ђуковић у предговору „’Семе просвештенија’ Тихомира Остојића“ представља „метонимију за Остојићево бављење српском књижевношћу XVIII и XIX века“ (16). Узевши за мото стихове Јована Јовановића Змаја из песме „Сејмо, браћо“, где се спомиње Доситеј: „И твој расад сад тек цвета / Доситије, мучениче“ (7), Милица Ђуковић симболички је омеђила другу

целину књиге, коју чине већином прилози о Доситеју („Значај Доситеја Обрадовића за Србе у Карловачкој митрополији“, „На догледу Доситејеве прославе“, „Стогодишња прослава Д. Обрадовића“, „Извор Доситејеве 'Христоитије'“, „Узор наравоученија у баснама“, „Доситејеви стихови“), а која се завршава баш чланком „О Змајевој седамдесетогодишњој прослави“.

Тихомир Остојић је сагледавао величину писаца о којима пише у светлу временске дистанце (јубилеја) и одређивао им је значај који имају на целокупну српску културу, посматрајући их баш као „семе“ и „расад“ из којих ничу нове генерације писаца. Када се ради о Доситеју, Остојић најчешће помиње реч „ренесанса“, коју отелотворују управо Доситејева личност и дело: „Вук није одменио Доситеја, него само допунио. (...) О стогодишњем помену смрти Доситеја Обрадовића сви смо сведоци његове ренесансе у српском народу“ (152–153) и: „'Просветоначелник српски', наш Сократ и Анахарзис дочекао је, после стогодишњег почивања у гробу, своју ренесансу“ (156). Такође, Остојић наглашава утицај Вуковог *Рјечника* на целокупну српску књижевност (201), али и утицај Вукове личности и дела на српски народ, посебно 1888. године, када се уз топове, црквена звона и тробожке давала Милетићева „Апотеоза Вуку Караџићу“ (219). Улогу Стерије у српској књижевности одређује у оквирима поимања модерности (231) и драмске традиције која му је претходила (Емануил Јанковић, Јоаким Вујић) (237). Његоша Остојић о педесетогодишњици његове смрти назива песником који је „ударао у најосетљивију, често и најтужнију жицу срца Србинова“ (250) и осврће се на могућност да се *Горски вијенац* изведе на позорници (269). Два прилога о Његошу смештена су између Остојићевих чланака о Стерији и Бранку Радичевићу, чиме је направљен логичан мост између српског класицисте и романтичара, будући да Његоша са Стеријом повезује питање драмског набоја и позоришта, док га са Радичевићем повезује припадност истој стилској формацији у домену „народне појесије и савремене књижевности“ (290), али и са Змајем, најпосле, који је био „бићем тако близу души народној“ (297).

Док стожерни други сегмент књиге чине претежно текстови о најважнијим писцима 18. и 19. века од Доситеја до Змаја, треба поменути и три прилога ове целине који претходе Доситеју, али се не односе на фигуре писаца. Ради се, наиме, о *Стихослову* из 1717, питањима српског грађанског песништва и *Славено-сербском маџазину* (1768), који су тако постављени да с једне стране кореспондирају са питањима историје српске лирике 18. и 19. века – од *Стихослова* и грађанског песништва, преко Доситејевих стихова, Стеријиних полузаборављених *Даворија*, Његошеве снажне поезије, па до „Ђачког растанка“ и „Ђулића“, тј. од барока до романтизма. С друге стране, шест чланака о Доситеју надовезују се на два текста о студијама о њему из четврте целине, као што се и два прилога о Стерији

настављају у последњи текст четврте целине, који критички промишља студију *Јован Стеријин Појовић* (1907) Стојана Новаковића.

Прилог о Орфелиновом *Мајазину* своју функцију проналази у трећој целини књиге која је у целости посвећена Остојићевим размишљањима о новинарству и журналистици код Срба. Заправо, кроз шест текстова треће целине и овај прилог из друге, могућно је наслутити преглед развоја и идеја српске периодике од Орфелиновог *Мајазина* до *Српској књижевној илустрацији* Богдана Поповића (1768–1901).

Први одељак коментаришемо на крају зато што он може функционисати и као историјски, књижевноисторијски, па и социолошки увод у *Пишња српске књижевности XVIII и XIX века*, али и као резиме о поетолошким, периодизацијским, па чак и политичким питањима која су условљавала токове српске књижевности. Прегледни чланак „У лету кроз периоде наше књижевности“ значај остварује и у томе што даје преглед српске књижевности од „постанка словенске књижевности уопће“ (35) до ослобађања од Турака у 19. веку, сагледавајући српску књижевност у оквирима судбине српског народа (ратова, миграција, окупација), али и развојних лукова, према којима се дели на „стару, средњу и нову књижевност“ (37). „Препорођај наше књижевности“ подробније преиспитује временске одсеке српске књижевности, које обликују „1. почетно доба, XVIII вијек до 80-их година, 2. Доситејево доба до почетка овога вијека, 3. Вуково доба до средине овога вијека“ (43).

„Народна мисао, идеја ослобођења и уједињења у историји и књижевности Војводине“ са „Улогом Војводине у нашој култури и књижевности“ чини диптихон, поентиран „Значајем деветнаестог века у нашој књижевности“, а представља преглед најважнијих дела српских писаца (Козачински, Арсеније IV Јовановић, Жефаровић, Рајић, Доситеј, Орфелин, Мушицки, Радичевић, Стерија, Змај, Вељко Петровић), осветљених историјским, политичким, али и језичким и естетским аспектима. Осамнаести век се одређује као кључан и због „формирања новог типа српства“ (91), тј. формирања два културна типа: „У Подунављу се образовао културан тип коме је основа византијско православље а каламак западна култура. (...) У то доба је у Приморју већ био формиран један културан српски тип, али на основи римокатоличкој, с јаком примесом романизма“ (91). На тај начин је Тихомир Остојић оцртао синоптичку карту српске културе, која се развијала деловањем различитих утицаја, стилских и поетичких стремљења, посебно ако се узме у обзир и његово наглашавање значаја који су имале Црна Гора, Босна и Херцеговина и друге области у којима су живели Срби, „од Сентандрије до Солуна и од Тимока до Јадранскога мора“ (98). Независно од питања у којој држави су живели, осетила се снажна потреба за интеграцијом Срба свих области или „покрајина“, како каже Остојић, и она се остваривала управо кроз књижевност и међусобну културну сарадњу.

Приређивач књиге *Питања српске књижевности XVIII и XIX века*, Милица Ђуковић, дала је одабир Остојићевих радова, распоредивши их у четири одељка који творе једну мозаичну целину и на тај начин нам сугеришу његове одговоре на књижевна, књижевноисторијска, историјска, социолошка и политичка питања задата српској књижевности 18. и 19. века. Иако их је Тихомир Остојић решавао пре стотинак година, треба рећи да су ти одговори остали у сенци добрим делом због историјских збивања у 20. веку, али и због тога што је велик број његових радова остао штампан само у периодици. Подробан предговор којим се књига отвара и детаљне приређивачке напомене наговештавају да можемо очекивати да се појави и књига Остојићевих научних доприноса проучавању народне књижевности. Захваљујући овом избору, као и књизи у којој је представљена Остојићева културна политика, *Нови Сад: средишње овозвучено српство* (2017), коју је такође приредила Милица Ђуковић, пружена нам је прилика да потпуније сагледамо лик Тихомира Остојића, који је знатно шири и богатији него што се до сада мислило. Верујемо да од његовог „расада“ треба очекивати обнављање корена, даљи раст и добар принос.